

*Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка*

ОСВІТА, НАУКА І КУЛЬТУРА НА ПОДІЛЛІ

Збірник наукових праць

Т. 14

Кам'янець-Подільський
2009

б.

УДК 371+001+008 (477.43) (082)

ББК 74.03(4Укр-4ХМЕ)+71

0-72

Голова редакційної колегії:

доктор історичних наук, почесний професор К-ПНУ
імені Івана Опенка,
академік НАН України, Герой України
П. Т. Тронько

Відповідальний редактор:

кандидат історичних наук, професор, ректор
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
О.М. Завальнюк

Редакційна колегія:

доктор історичних наук, професор Л.В. Баженов; доктор історичних наук,
професор В.П. Газін; доктор історичних наук, професор О.П. Григоренко;
доктор історичних наук, професор В.С. Прокопчук; доктор історичних
наук, професор В.С. Степанков; доктор історичних наук, професор
С.А. Копилов; доктор історичних наук, професор В.В. Нечитайло; кандидат
історичних наук, професор І.В. Рибак; кандидат історичних наук, професор
А.Г. Філінюк; кандидат історичних наук, доцент В.О. Савчук (заступник
відповідального редактора); кандидат історичних наук, доцент
П.Я. Слободянюк (заступник відповідального редактора); кандидат істо-
ричних наук, доцент А.Ф. Суворий; кандидат історичних наук, доцент
С.В. Трубчанінов (заступник відповідального редактора); кандидат
історичних наук, доцент О.М. Федьков; кандидат історичних наук, доцент
О.Б. Комарніцький (відповідальний секретар)

Рекомендовано до друку Вченою радою Кам'янець-Подільського
національного університету імені Івана Огієнка.

Протоко. №12 від 30 грудня 2009 р.

Рецензенти:

доктор історичних наук, професор О.І. Добржанський (м. Чернівці)
доктор історичних наук, професор СІ. Дровозюк (м. Вінниця)

*Президією ВАК України (Постанова №2-05/1 від 19 січня 2006р.)
збірник зареєстровано як наукове фахове видання з
історії України, археології, етнології, історіографії та джерелознавства.*

ISBN 978-966-2187-21-2

УДК 070(477.43)"1919/1920":821.161.2.09

А.І.Машталіп

Шевченкіана у періодичних виданнях Поділля у 1919-1920 рр.

Висвітлюється питання про вшанування постаті Тараса Шевченка як символу національно-визвольних змагань в українській періодиці 1919-1920 років на Поділлі.

Ключові слова: Тарас Шевченко, періодична преса, Поділля, науковці, журналісти, символ визвольних змагань, ча тис, газета, святкування, кореспонденція, національно-патріотичні ідеї.

В період національного відродження України, зокрема у 1919-1920 рр., багаточисельна українська преса, що виходила в Подільському регіоні, серед великої кількості піднятих національно-культурних питань велику увагу звертала на постать Тараса Григоровича Шевченка.

Окремі аспекти даної проблеми знайшли часткове відображення в працях Г.Я.Рудого¹, О.М.Завальнюка², О.Б.Комарницького³, А.М.Галайбиди⁴, В.В.Ковалюка⁵ та інших істориків, однак окремо вона ще не була предметом наукового аналізу.

Метою нашої статті є з'ясування роботи українських періодичних видань Поділля з популяризації імені та творчості Т.Шевченка як пророка українців та вшанування цієї постаті на заходах різного рівня.

У березні 1919р., коли українська громадськість відзначала 105-у річницю від дня народження Великого Кобзаря, преса виступила з низкою матеріалів про цю подію. Так, 11 березня 1919 р. газета "Українська ставка" майже весь номер присвятила постаті видатного поета⁶. "Україна святкує свої великі дні - роковини Тараса Шевченка, - так розпочиналась святкова стаття. - Серед огнів і бур, оточена темною хмарою старих і нових ворогів, розірвана на часті, роз'єднана ворогами, Соборна Україна все-таки не втратить з очей тієї цілі, яку вказав українському народові геній Шевченка, і вона наближається до неї"⁷. Часопис "Наш шлях" акцентував увагу на великій популярності творів Шевченка. "...Не буде ніякого прибільшення, - зазначалось у виданні, - що друкарні не встигали випускати книжок, так швидко вони розходилися, не вважаючи на те, що ціни на книжки швидко зростають, в залежності од загальної дорожнечі, до нечуваної перше ці.- і..."⁸.

У вихідні березневі дні в Кам'янці-Подільському відбувались служби

Божі, мітинги, присвячені Т.Г.Шевченку. Календар урочистостей знав кожен місцевий житель, тому що преса подавала цілий ряд публікацій і коментарів по святкуванню днів Шевченка. Так, у 1919 р. органи самоврядування Поділля розробили низку заходів по святкуванню дня народження Кобзаря, у зв'язку з чим губернським земством було утворено спеціальну комісію. Часопис Подільського губернської народної управи "Життя Поділля", закликав перетворити цей день на "урочисте національне свято". Присвятив події свій черговий випуск журнал "Освіта". Планувалося розіслати по селах 5000 примірників брошури "Шевченківські свята на селі". З чагоди річниці народження Кобзаря у школах та ділячих закладах Кам'янецького повіту було проведено концерти, лекції⁹.

Активно включились в роботу викладацький і студентський склад Кам'янець-Подільського державного українського університету, які доклали багато зусиль, щоб організувати у своєму закладі свято. Було скликане урочисте засідання Ради професорів, заслухано ряд доповідей про життя і творчість поета. Видавались газетні статті за участю молодих вчених і відомих науковців¹⁰.

На 115-ту річницю від дня народження Т.Шевченка відгукнувся і російський часопис "Подольское слово". Він повідомив, що 11 березня відбудуться урочистості, присвячені дню народження "известного поета Т.Г.Шевченко". Далі подавались відомості про те, що губернський комісар звернувся до міського керівництва Вінниці з пропозицією влаштувати шевченківське свято. В результаті навчальним закладам міста наказали відмінити заняття. Згідно з наказом подільського губернського комісара, в усіх школах регіону слід було організувати читання, вечори, вистави. Священникам запропонували відправити у святковий день служби Божі¹¹.

Про святкування 106-х роковин з дня народження Т.Г.Шевченка цілим рядом публікацій повідомляла газета "Наш шлях". Так, у статті "Святкування учнів" йшлося про те, що в березні 1920 р. учні всіх початкових шкіл м.Кам'янця-Подільського зібралися у Пирогівській школі і провели літературний ранок, повністю присвячений Кобзареві. На початку свята хор проспівав "Ще не вмерла Україна". Були присутні майже всі педагоги шкіл. Учителю Шугаєвській виступив з доповіддю "Життя Т.Г.Шевченка", де зупинився на боротьбі Кобзаря за визволення свого народу. Читалися Кобзареві вірші "На роковини смерті Т.Шевченка", "Думи мої, думи", "В село", "Кобзар", "Човен". З'єднані хори жіночої Пушкінської та Гоголівської шкіл виконали "Реве та стоғн Дніпр широкий". З своєю програмою виступив хор міської жіночої школи, у репертуарі якого були пісні на слова Шевченка¹².

За поданням того ж часопису, шевченківські дні відзначалися також у державній жіночій гімназії. Перед початком свята хор виконав гімн "Ще не вмерла Україна", а учениця Вронська прочитала свій власний вірш "До Тараса Шевченка". Святування завершили співом "Реве та стогне Дніпр широкий"¹³.

У Шевченківському святі взяло участь Товариство імені Песталоцці. 14 березня 1920 р. воно зібрало дітей дитячого клубу, дитячого садка й українських притулків у залі Українського Клубу. Редакція "Нашого шляху" розповіла про той захід таке: "Голос старого авторитетного педагога (Софії Русової - Авт.) ллється власно і твердо, малюючи в ясну: тля дитячого уха карі ІННИХ фарбах велику постать нашого славного КоІ-аря"¹⁴. Після виступу С.Русової діти поставили сценку, а дитячий хор виконав гімн "Ще не вмерла Україна" та пісню "Зоре моя вечірняя". Далі декламували твори Т.Г.Шевченка¹⁵. Свято пройшло піднесено, у національно-патріотичному дусі. Преса повідомляла про шевченківські заходи і після ювілейних днів. Так, 10 квітня 1920 р. "Наш шлях" розповідає про міський похід на честь Кобзаря у Кам'янці-Подільському, у якому взяли участь дитячий Клуб, Товариство імені Песталоцці. 14 квітня те ж товариство влаштувало дитяче свято пам'яті Т.Шевченка, на якому малеча із дитячого садка, клубу та притулків (понад 100 осіб) поставила п'єсу "Тарас-Дитина" в двох діях, декламували вірші, співали пісень¹⁶.

30 червня 1920 р. газета "Україна" повідомляла, що в адміністративному центрі Поділля з початку року був організований музично-драматичний гурток "Кобзар", який організував кілька ранків, присвячених Т.Шевченкові¹⁷. Один із них відбувся 20 березня 1920 р. у державному театрі. Свято підготували учні й педагоги двох навчальних закладів: державної української гімназії ім. С.Руданського і гімназії для дорослих¹⁸. Часопис "Наш шлях", доповнюючи інформацію, писав, що театр щерть заповнили діти. На святі був присутній професор Іван Огієнко і ряд інших відомих в Україні діячів. Хор заспівав "Ще не вмерла Україна". Потім з доповіддю виступив професорський стипендіат О.Якимович. Він наголосив на палкій любові Т.Шевченка до України, лаконічно сформульованій у відомих рядках: "Свою Україну любіть, любіть її во время люте, в останню тяжкую минуту за неї Господа моліть". Потім присутні побачили першу дію п'єси "Назар Стодоля", після чого учень гімназії для дорослих Сухий прочитав цікавий реферат "Вплив творчості Т.Г.Шевченка на гуманність людності" (він показав вплив творів Шевченка на пробудження, об'єднання і боротьбу за українську національну ідею) інші учні читали вірші Т.Г.Шевченка

- "Садок вишневий коло хати", "Мені все одно, чи я вмру" та "На смерть Т.Шевченка". Учень Української гімназії Панченко виконав власний вірш, присвячений Кобзареві¹⁹.

Демократична преса не обходила вузьких місць і недоліків в організації і проведенні шевченківських днів. Так, 19-20 березня 1920 р. критик Петровський у матеріалі, опублікованому "Нашим шляхом", закидав національному хорові, що той, як показали його виступи у святі на честь Кобзаря, "замість прогресу в своїй діяльності опускається все нище і нище"²⁰. На захист проведеного свята виступив культурний діяч Поділля Михайло Овідний. У статті "К- злим, тихим словом" він заперечив критикові і г-голосив: "Коли б Шеєнко знав, що свято так захмариться печаллю, то б не і не прохав би спомянати його "незлим тихим словом".²¹. Зацікавленій аудиторії преса повідомляла про успіхи українських науковців, що працювали в царині шевченкознавства. Зокрема, йшлося про те, що професор І.І.Огієнко працює над "Словником і граматиною мови Шевченка". Ним уже виготовлені картки із словами, взятими з шевченківських творів, розпочато роботу із складання словника, написання розділів граматики²².

Важливе місце на шпальтах газет посідало питання про труднощі у справі діяльності "Просвіти" імені Т.Г.Шевченка та позашкільної освіти в умовах нестабільного становища Директорії.

Показовою є кореспонденція про діяльність 400 подільських товариств "Просвіти", які нерозривно пов'язані з ім'ям і творчістю Кобзаря, в якій зазначалося, що, незважаючи на поширення просвітнянського руху, на Поділлі, на жаль, не проводяться з'їзди товариств, губернська просвітницька спілка діє лише на папері. У зв'язку з цим пропонується відновити роботу губернської та повітових спілок, які б без будь-яких зволікань, взяли на себе функції організаційного та методичного центру керівництва "Просвітами" краю. Газета "Шлях" розповіла про те, що місцева "Просвіта" м. Дунаївці опинилась у дуже скрутному стані: театральні вистави припинились, члени "Просвіти" не з'являються на зібрання, грошової допомоги немає²³.

Як зазначалося в періодичній пресі, значну увагу приділяли творчості Кобзаря українські видавництва, які видавали його твори для потреб, насамперед, національної школи. Так, Правобережна філія "Українського видавництва в Катеринославі", яка перебувала тоді у м. Кам'янці-Подільському, видала на початку 1920 р. такі книжки: 1) Т.Шевченко. "Маленький Кобзар" (біографія Кобзаря та 38 поезій, дозволених польською цензурою). 2) Приват-доцент М.Васильківський. "Релігійність Т.Шевченка на підставі його творів". 3) Приват-доцент Л.Білецький. "Народність чи національність в

творах Т.Шевченка". Книги продавалися в книгарні міста "Час"²⁴.

Преса повідомляла, що наприкінці ХІХ ст. у Парижі появилася збірка поезій Шевченка на французькій мові. Частина творів подана повністю, інші - із скороченнями. Цю роботу організував Михайло Драгоманов. Він власноруч переклав кілька кобзаревих праць, зокрема до видання неповного "Кобзаря"²⁵. Таким чином, Європа потроху знайомилася з літературною спадщиною Т.Шевченка, українським духом і ментальністю.

Таким чином, україномовні періодичні видання, які виходили на Поділлі у 1919-1920 рр., зафіксували ряд цікавих фактів про вшанування українською спільнотою Тараса Шевченка, вплив імені і творчості Кобзаря на формування і посилення національної свідомості українців, виокремлювали актуальну для революційної доби тему творення і захисту молодого української держави. Ім'я Шевченка було символом боротьби за українську національну ідею, в широкому сенсі - за вільну, суверенну Україну.

Примітки:

1. Рудий, Г. Я. Преса України 1917-1920 рр. як об'єкт дослідження української культури: Джерелознавчий і методологічний аспекти / Г. Я. Рудий. - К.: Інститут історії України НАН України, 2005. - 548 с.
2. Завальнюк, О. М Земства Поділля в добу Української революції 1917-1920 рр. / О. М. Завальнюк, В. Б. Стецюк. - Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2009. - 220 с.
3. Комарницький, О. Б. Національна свідомість Правобережного селянства в добу Директорії УНР (на матеріалах містечок) / О. Б. Комарницький // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету : історичні науки. - Кам'янець-Подільський, 2006. - Т. 16. - С. 83-94.
4. Галайбіда, А. М. Преса як один із чинників державотворчого процесу УНР / А. М. Галайбіда // Там само. -Кам'янець-Подільський, 1998. - Т. 2 (4). - С. 84-87.
5. Коваль, В. В. Преса УНР 1919 року про культурно-освітнє життя Кам'янця-Подільського / В. В. Коваль, Г. В. Гайшук // Освіта, наука і культура на Поділлі: збірник наукових праць. - Кам'янець-Подільський : Оіом, 2005. - Т. 5. - С. 22-32.
6. Дні Тараса Шевченка/Українська ставка.-Вінниця, 1919.-11 бер.-С. 1.
7. Там само.
8. Дописи // Наш Шлях. -Кам'янець, 1919. - 4 грудня. - С. 3.
9. Завальнюк, О.М Земства Поділля... - С. 136.
10. Машталір, А. І. Вшанування Тараса Шевченка на Поділлі у 1917-1920 рр. / А. І. Машталір // Освіта, наука і культура на Поділлі: збірник наукових праць. - Кам'янець-Подільський, 2009. - Т. 13. - С. 28.
11. Местная жизнь. К празднованию годовщины Т.Шевченко // Подольское

слово. - Вінниця, 1919. - 27 лютого. - С. 3.

12. Святкування учнів // Наш Шлях. - Кам'янець, 1920. - 16 березня. - С. 3.

13. Святкування пам'яті Шевченка в державній жіночій гімназії // Там само. - 17 березня. - С. 2.

14. Шевченківське свято, улаштоване Т-вм Песталоцці для дітей Дитячого клубу, дитячого саду й українських притулків в залі Українського Клубу 14 березня б. р. // Там само. - 20 березня. - Ч. 56. - С. 3.

15. Там само.

16. Наша школа. "Бюлетень Т-ва ім. Песталоцці" №3 березня 23 // Там само. - 16 квітня. - Ч. 74. - С. 3.

17. З життя Державної Української гімназії ім. Руданського // Україна. - 1920. - 30 червня. - Ч. 117. - С. 2.

18. Мельник, Е. М. Кам'янець-Подільська Українська державна гімназія ім. С.Руданського (1918-1920 рр.) / Е. М. Мельник // Освіта, наука і культура на Поділлі : збірник наукових праць. - Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2007. - Т. 9. - С. 224.

19. Самко. Пам'яті Т.Шевченка / Самко // Наш Шлях. - Кам'янець, 1920. - 24 березня. - С. 2.

20. Петровський. Шануймо рідну пісню (враження від концерту пам'яті Т.Шевченка) / Петровський // Там само. - 25 березня. - Ч. 60. - С. 3.

21. Овідний, М. Не злим тихим словом / М. Овідний // Там само. - С. 4.

22. Наукова розробка творів Т.Шевченка // Там само. - 7 березня. - С.6.

23. М.Дунаївці Ушицького повіту // Там само. -1919.-11 вересня. - № 22. - С. 2.

24. Для Шевченківських свят // Там само. - 1920. - 7 березня. - С. 3.

25. Французький переклад Шевченка (згадка) // Там само. - 12 березня. - Ч. 50. - С. 3.

Резюме

Освещается вопрос о почтении личности Тараса Шевченко как символа национально-освободительной борьбы в украинской периодике 1919-1920 гг. на Подолье.

Ключевые слова: Тарас Шевченко, периодическая пресса, Подолье, ученые, журналисты, символ освободительной борьбы, газета, празднование, корреспонденция, национально-патриотические идеи.

Одержано 3 листопада 2009 р.

ІДЕОЛОГІЯ, ПОЛІТИКА ТА КУЛЬТУРА

<i>Лозовий В.С.</i> Освіта, вірування та національна свідомість українського селянства на початку ХХ століття.....	360
<i>Олійник С.В.</i> Мемуарні джерела про діяльність Української Галицької армії на Поділлі.....	367
<i>Бачинська О.М., Трубчанінов С.В.</i> Культурно-освітня сфера та конфесійне життя в містах Поділля за Української держави гетьмана П.Скоропадського.....	377
<i>Нестеренко В.А.</i> Бібліотечна справа на Поділлі у контексті політичних процесів 1920-1930-х рр.....	385
<i>Маїсталир А.І.</i> Шевченкіана у ієриодичних виданнях Поділля у 1919-1920 рр.....	396
<i>Посвістак О.А.</i> Освітяни Поділля в 1932-1933 рр.: ставлення до політики голодомору.....	402
<i>Гринько А.І.</i> Учителство Поділля і Волині у 1932-1933 р.: від несприйняття голодомору до критики радянської системи	410
<i>Олійник Ю.В.</i> Духовенство УАПЦ і УПЦ в роки нацистської окупації (на матеріалах Хмельниччини).....	418
<i>Ігнатенко М.М.</i> Проблеми розвитку культурно-освітньої та соціальної сфери в сучасному українському селі.....	427

ХРОНІКА НАУКОВОГО ЖИТТЯ

<i>Атаманчук П.С., Конет І.М.</i> Наука управління якістю підготовки фахівця.....	438
<i>Миронова С.П.</i> IV Міжнародна науково-практична конференція "Стан та перспективи розвитку корекційної освіти".....	444
<i>Викова О.М., Тимофеев А.В.</i> Вшановуючи славетного земляка (до 120-річчя від дня народження М.Драй-Хмари).....	448
<i>Лозовий В. С.</i> Всеукраїнська наукова конференція "Кам'янець-Подільський - остання столиця Української Народної Республіки".....	454
<i>Солопчук М. С., Бесарабчук Г.В., Солопчук Д.М.</i> Третя Всеукраїнська науково-практична конференція "Формування здорового способу життя студентської та учнівської молоді засобами освіти".....	457
<i>Кеба О.В., Конет І.М.</i> Наукова конференція викладачів, докторантів та аспірантів університету за підсумками > ¹ ДР у 2008-2009 навчальному році.....	463